

Ez nem kellett ...!

(Egy ünnep – egy dokumentum)

Baráti és kollegiális körökben azt híresztelik, hogy Szentpéteri István hetven éves. Az ember kapkod a lexikonok után, amelyek megerősítik: a hír igaz. De mit kezdjünk vele? Eszünkbe jut: derék ember, aki derekasan dolgozott egész életében. S ágaskodni kezd bennünk az irigység, mert úgy érezzük, hogy kortársunk fülön csípte a szerencsét, hiszen megkapta a sorstól a tehetséget, a helyes választás lehetőségét, s az alkotáshoz szükséges kegyelmi állapotot. Már-már felednénk, hogy mekkora szorgalom, kitartás, önmagára parancsolt erkölcsi szigor, tudományos elmélyültség kellett a szerencsééhez. Csak így jöhetett létre az az életmű, mely maradandó értékek tárháza. – Félre az irigységgel! Le a kalappal!

Szentpéteri István már nem fog változni. Minek is változna? A fundamentalizmus csapdáját elkerülve, fundamentálisat alkotott. Nyugodtan hozzáláthat háza cserepezéséhez, neki már nem kell bontani. Rá gondolván, ilyesmik jutottak eszembe, s ilyesmit mondok, mert szemérmesen, szemlesütve halogatom a szót, mellyel személyes kapcsolatunkról szólnék. Pedig ez a kapcsolat nem mai keletű. A hatvanas években ő és művei gyakorolták rám a legnagyobb hatást, amelynek következtében a demokrácia elméletének és politikai működésének irányába kezdtem tájékozódni.

Különös iróniája a sorsnak, hogy politikai tevékenységemnek egyik sajátos szakaszában egy olyan mozgalom kezdeményezésében vettem részt, amelynek alapelveiben ott van a Szentpéteri-féle témák egyike, a közvetlen demokrácia. Iránta való tiszteletem kifejezésére küldöm a Nemzeti Demokrata Szövetség alakuló közgyűlésén, 1991. május 17-én elmondott a beszédem rövidített, szerkesztett változatát, amely eddig csak kézirat gyanánt jelent meg. Ez lesz az első nyilvános megjelenése.

A valódi nagy politikai és politológiai kérdés, amely igazán a rendszerváltás utáni magyar közállapotokat illeti: hogyan szenvedhetett ekkora vereséget egy olyan gondolat, amelynek igazsága öt év múltán is igaz.

Közlésemmel nem zavarom meg a tisztelgő kötet összeállítóinak tervét, mert távol a pártagitáció szándékától, egy politikatörténeti dokumentumot nyújtok át. S ezzel a vereségről szóló eddigi magyarázatok helyét átveheti a kutatás.

* * *

Évekkel ezelőtt, zuhogó esőben, egy sátor alatt, Lakitelken elindult egy kezdeményezés. S most azt mondhatjuk, hogy akkor, annak a kezdeményezésnek a lényegét nem az eső mosta el, hanem a történelem. Én nagyon bízom abban, hogy a mai esős világban ez a természeti jelenség termékenyítő erővel hat ránk, segít feltámasztani olyan, látszólag hamvába holt gondolatokat, amelyek után érezhetően ismét vágyakozás él a társadalomban; és segít nekünk olyan új gondolatok megfogalmazásában, amelyek már tartalmazták az azóta eltelt évek tapasztalatait is. Az elmúlt esztendők mindenképpen azzal jártak, hogy az illúzióink elvesztek. De a reményeink nem! Bízom abban, hogy amikben hittünk – először Monoron, azután Lakitelken, a Politikai Egyeztető Tárgyalásokon, majd a választások előkészületeiben – azok egyetlen és eltéríthetetlen folyamat részei voltak. Hiszem ezt, még akkor is, ha manapság arról beszélünk Ady szavaival szólva: "minden egész összetört". Összerakhatók-e ezek a részek egészszé? Akaratát megfeszíteni, teljesítményre képes-e a magyar társadalom, a magyar nép?

A 80-as években kezdődő folyamat több ponton megszakadt. Ezért újra kell az elmúlt esztendők tapasztalatait elemezni, és a tapasztalatokból új következtetésekre kell jutni. Nem a mai napon, természetesen. Ez az összejövétel, mint kezdeményező, indító megbeszélés nem annyira az eredetiségével akar tündökölni – hiszen gondolatainkat eddig sem rejtettük véka alá, nézeteinket, törekvéseinket eddig is kifejtettük a nyilvánosság előtt –, inkább abban összegezhető a súlya, hogy elhatározásunkat megerősítjük. Megerősítjük abban, hogy Magyarországon ismét szükség van egy olyan politikai programra és erőre, amely nélkül nem lehet néhány közmegegyezésre tartozó ügyet elintézni, amely nélkül a rendszerváltás sem lehet befejezett és eredményes, közmegegyedést kiváltó történelmi esemény.

Miről van szó? Mi az, ami inspirált bennünket, kezdeményezőket – s remélem sokunkat – abban, hogy egy ilyen mozgalom résztvevői legyünk?

Semmiképpen sem a szembenállás és a kihívás gondolata. Nem politikai versenypályát akarunk teremteni; ezt a versenypályát létrehozta maga a politikai rendszerváltás, olyan intézményekkel, amelyek legitimitását, történelmi szerepét s törvényes társadalmi elismertetését nem vonjuk kétségbe. Itt csupán arról van szó – s ez a "csupán" ez esetben nem kevés –, hogy némely ügyünkben rossz sorrendet választottunk. Alkalmatlan sorrendet. És a sorrend alkalmatlansága miatt olyan feszültségek, ellentmondások jelentek meg az átalakuló, az újjáépülő magyar társadalomban, amelyek elkerülhetők lettek volna, s amelyeknek a feloldásához most már az egész nép részvételére, jóváhagyására van szükség. Miközben néha úgy látszik, hogy a nép ebben egyelőre nem akar részt venni. Vagyis azon az ellentmondáson kellene úrrá lenni, ami azáltal keletkezett, hogy a történelem gyorsító injekciói miatt egy túl hamar végbement pártosodás nyomán koraszülött politikai szervezetek világában kellett a nép számára döntési alternatívákat kínálni. Ebből a szempontból a legnagyobb ellentmondás az, hogy Magyarországon a nép 1990-ben választhatott és dönthetett a politikai rendszerváltásról, szentesítve azt, de nem dönthetett arról, milyen lesz, milyen legyen az új rendszer. A rendszerváltás nyitva hagyott kérdései, elintézetlen ügyei befolytak a pártcsatornába és a politikai küzdelmek pártformái közé, holott néhány alapvető és elintézetlen ügyünkben egyetemes történelmi, népi állásfoglalásra lett volna szükség.

A pártpolitikai és parlamenti csatározások színterére kerültek tehát olyan ügyek, amelyeknek közmegegyezéssel eldöntése éppen előfeltétele lett volna az alkotmányos jogállamnak, s egy parlamentáris többpártrendszernek.

A társadalom zavartan és benugvan áll ez előtt a jelenség előtt. A nép nem éretlen; érzi, hogy nincs választási lehetősége, s ezért nem választ, de nem is érez felelősséget azért, ami történt, történik. Ebben rejlenek a legnagyobb veszélyei az átalakulásnak; annak az átalakulásnak, amelynek eredeti irányával, a kommunizmus leváltásával egyetértünk, melynek véghezvitelét kívánjuk, s melynek sikeréhez szeretnénk hozzájárulni.

Mozgalmunk tehát nem kihívás a parlamentarizmus ellen, éppen hogy annak a megerősítését kívánja szolgálni. És nem kihívás a már létrejött intézmények ellen, sőt – azok tartalmát szeretnénk gazdagabbá tenni és a politikai stabilitást megerősítve az ország kormányozhatóságát fenntartani.

Ezek a nemzeti demokraták szempontjai, s e tekintetben semmiféle csábításnak nem óhajtunk engedni.

A centripolitikai jegyében Nemzeti Demokrata Szövetségként nevezzük meg magunkat. A centrum itt egy dolgot jelent: elutasítunk minden szélesőséget, minden olyan próbálkozást, amely lázítással akar politikai bázist teremteni, felfordulást előidézni ahhoz, hogy a rendkövetelők bonapartista szándékai érvényesüljenek a szabadság rendje helyett. Vagyis, miközben aki nyitott szemmel jár és látja azt, ami ebben az országban történik, nem tagadhatja, hogy nagy az elégedetlenség, óriási a kiábrándultság, a felmutatott intézményektől való elfordulás. Mégis e nép kívánsága, hogy a politikusok ne az elégedetlenségéből, hanem a biztonságvágyából és jövőre irányuló figyelméből kovácsoljanak politikai tőkét – s mindebből a demokrácia megerősödése származzék.

A nemzeti demokraták megerősítik a rendszerváltásban való elkötelezettségüket, az alkotmányos jogállam és parlamenti demokrácia nélkülözhetetlen szükségességét. De úgy vélik, hogy néhány ügy politikai és intézményi fedezete nincs meg a jelenlegi politikai intézményrendszerben. Pontosan azok, amelyeket úgy emlegetünk, mint közmegegyezést igénylő ügyek. Ezek közül csak a legfontosabbakat szeretném itt megemlíteni.

Mindenekelőtt és legfőképpen értékfókuszú politizálásra van szükség. Ilyen érték a humanizmus, a nyitott nemzetfogalom és az emelkedő nemzet gondolata melletti elkötelezettség. A szolidaritás – benne a gyengék támasztékainak megvédése egy nagyon is viszontagságos átalakulás világában –, s az esélyegyenlőség a pályákon való mozgásban.

Ha ezek mellett az értékek mellett – s itt a centrum másik értelme – elkötelezzük magunkat, akkor ez olyan politika lehet, mely ezt a mozgalmat a nép centrumába helyezi. Hiszen mi nem egyszerűen valamiféle politikai struktúra elvont képzetében élünk és cselekszünk, hanem szeretnénk a – régi kifejezést használva – népben, nemzetben gondolkodva tenni a dolgunkat.

A közmegegyezésre tartozó ügyek közül mindenekelőtt megemlítem az alkotmányozás dolgát. Tudom, hogy óriási szakmai felkészültséget, világban való tájékozottságot, bölcsességet igényel egy nemzet számára új alkotmányt kimunkálni. Az alkotmány csak akkor lesz működőképes, megbízható szabály, ha ehhez a nép egészének jóváhagyását sikerül megszerezni, hiszen az alaptörvényben az emberi jogok deklarációjának szellemében úgy kell megfogalmazni a szabadságokat, hogy közben

bizonyos szabadságokat korlátozni szükséges. Mégpedig korlátokat kell állítani azok szabadsága elé, akik a rendszeren, az alkotmányon és a közmegegyezésen kívüli megoldásokat akarnak Magyarországon. Egy ilyen nagy horderejű, emberi szabadságokba beavatkozó alkotmányos megoldást pedig csak népi részvétellel és jóváhagyással, nem pedig parlamentáris úton lehet elfogadni. Ezzel azt is jelzem, miközben nem vitatjuk, sőt hangsúlyozzuk egy többpártrendszerű parlamentáris demokrácia követelményét és annak tiszteletben tartását, nem hisszük, hogy a demokrácia tisztán parlamenti klub, és annak intézményes formái az Országgyűlés és az Országház kapuival bezárulnak. Úgy hisszük, az emberi jogok követelményeiből éppen az származik, hogy az állampolgárt tekintsük alánynak, kezdeményezőnek, egyesülési joggal rendelkező tényezőnek.

A másik ilyen közmegegyezésre tartozó ügy: mi legyen a nemzeti vagyon sorsa? S mi legyen azon belül is a termelőeszközöknek, berendezéseknek azon nagy, költséges halmazával, amelynek nagy része állami tulajdonban vagy állami kezelésben van. Ezt sem lehet tisztán és kizárólag pártpolitikai csatornákon csörgedeztetve és ilyen-olyan, főleg hatalmi szempontú osztozkodások tárgyává változtatni: a privatizálás elkerülhetetlen követelményének közmegegyezéses alapon kell megfelelni.

Ugyancsak a közmegegyezésre tartozó ügyek között kívánom megemlíteni az iskolarendszer és a közoktatás komplexumát. A magyar közoktatás és felsőoktatás sok tekintetben korrekcióra, továbbfejlesztésre szorul. De az esélyegyenlőségnek eme nélkülözhetetlen intézménye nem válhat a piac szeszélyeinek áldozatává. Első az állami, társadalmi felelősség, és csak azután lehet piacelvű versenypályát teremteni a közoktatásban. Az iskolát, az esélyegyenlőség lényegében egyetlen intézményét – amely egy vadkapitalista manchesteri típusú rekonstrukcióval szemben egy korszerű, európai bővített újratermelés emberibb feltételeit tudja megteremteni – társadalmi, nemzeti felügyelet alatt kell tartani. Ennek a kérdésnek a keretében kell eldönteni az iskolák világi és nem világi jellegét, piaci és nem piaci versenyhelyezeteit és pályaaorientációs képességeit, de az alapelveket a közmegegyezésbe be kell vonni.

S végül a nemzetközi kapcsolatok és a külpolitika rendjét és nemzeti elkötelezettségét említem. Nem feledve sem a nemzetközi kapcsolatokban, sem a hazánkon, határainkon kívül élő magyarság dolgában, a szomszédainkkal való viszony rendezésében azt a Németh László-i elvet, hogy egy kis országban a legjobb külpolitika a jó és eredményes belpolitika, mégis most és itt, mivel egy felbomló világrendnek is részesei vagyunk, a viszonyok zavarosak és nehezen megismerhetők, óriási felelősség terhel egy egész nemzetet azért, hogy keservesen visszaszerzett szuverenitását miként és milyen módon fogja alkalmazni saját perspektívája meghatározására, jövőképe kialakítására a nemzetközi kapcsolatokban.

Miközben mindezeket felsorolhattam és felemlégettem, talán azt is sikerült érzékeltetnem, hogy mozgalmunk egész kezdeményezése egyfajta pozitív tartalmú, az ország sorsát meghatározó és újra eldöntő ügyek világába tartozik.

Kérdés lehet: milyen társadalmi csoportokra figyelemmel kívánjuk megfogalmazni politikai gondolatainkat és törekvéseinket? Úgy hiszem, előbb világosan és félreérthetetlenül beszélni kell arról, hogy egy ilyen mozgalomnak vállalnia kell a kezdeményezést az érdekképviselési rendszer kialakításában. Tudom, vannak bevált vagy kevésbé bevált, működő vagy kevesebb hatással működő érdekképviselési intézményei az országnak. Ám a közös megfigyelésünk itt is érvényes – ami az egész politikára is áll –, hogy az előző korszakban erősen atomizált társadalom elvesztette a

szolidaritásra való képességét. Szinte szándékosan és intézményesen folyt itt egy olyan politika, amely éppen azt akarta elérni, hogy magánstratégiák világában akarjanak családok és háztartások megküzdeni azzal az iszonyatos bajjal, ami keletkezett, s amelynek örökségét most is éljük és visszük tovább. Tehát mozgalmunk jelentősége éppen abban van, hogy segít ebben az országban felismerni a szolidaritás jelentőségét. Hiszen ma már nem engedélyezés és jóváhagyás kérdése, hogy létrejönnek-e érdekképviselők vagy sem, hanem annak a kérdése, hogy akarják-e az emberek vagy sem, adnak-e erőt ezeknek az intézményeknek vagy sem. Társadalmunk érdekelt egy erős munkavállalói és munkaadói, a tőke és a munka közötti kompromisszumot társadalmi szinten is megkötni képes érdekképviselői rendszerben. Hogy ne egyszerűen konfliktus-elhárító eszközeink legyenek csupán, hanem konfliktust megelőző eszközök is az ország hitelének megerősítésére és az ország jövőjének kiteljesítésére.

Ennek megfelelően használjuk nemzet-fogalmunkat is. Deák, Eötvös, Bibó gondolkodásmódját kívánjuk követni, azzal az Illyés-i megfogalmazással: mi a nemzeti megbékélést akarván nem azt keressük, hogy ki kivel számoljon le, hanem azt, hogy ki kivel tud együttműködni ebben a megbékélésért folytatott küzdelemben. S ha nem a ki kivel számol le kérdését tesszük az első helyre, akkor azt kell hangsúlyoznunk, hogy nem a honnét jössz, hanem a hová méysz kérdésre kell a feleletet megadni.

S mi újat jelent a magyar politika történetében a Nemzeti Demokrata Szövetség? Új, hogy az első olyan mozgalom, amely már az új rendszer talaján jött létre. Új, hogy az elévülhetetlen bűnökön kívül, a leszámolást az egyénre bízta. Mivel erkölcsi követelmények szerint szeretnénk működni, ezért mindenkinek magának kell vétkeivel leszámolnia. Ha ezt képesek vagyunk megtenni, akkor felfedezzük azt is, hogy itt milliók éltek az elmúlt negyven esztendőben, akinek életéhez, történetéhez egy-egy jótétemény legalább hozzá tartozik. Ezzel tulajdonképpen megváltották a lehetőségét annak, hogy ezen túl magánéletük világába zárhassák vissza múltjukat, a színen pedig a hova méysz kérdésre feleljenek. Ennek a szellemiségnek megfelelően kívánunk dolgozni. Mert azt szeretnénk, hogy végre szellemi táborverések s a rossz hagyományokat továbbvivő ítéletek világából kikecmeregve végül is új politikai erők jöjjenek létre. Amelyeket aztán majd a résztvevők meghatároznak szándékuk és erejük szerint, s a megmérettetésüket ráhagyják a soron lévő, remélhetőleg nem túlzottan közeli idők parlamenti és helyhatósági választásaira.

Szeretnénk arról is szólni, hogy a parlamenthez való viszonyunkat nem szükséges magyarázni. Amit a bevezető szavakban kimondtam, érvényes lesz egész mozgalmunk tevékenységére, hogy ti. egy percig sem vonjuk kétségbe az alkotmányos jogállam követelményeit, normáit – azt, hogy ez az országgyűlés törvényes úton, szabad választásokon jött létre. De feledni nem szabad, hogy más kérdés, más dolog a legitimitás és más dolog a bizalom. A kettő között mára szakadék támadt. Nem kívánunk a parlamentben közvetlen munkát végezve átrendeződéseket és egyebeket kezdeményezni, kívánjuk azonban, hogy ez a parlament maga jöjjön rá és tapasztalja ki, hogy választópolgára és képviselője között nem arra az egyetlen kikristályosodott pillanatra tartozik az ügy, amikor megválasztották, hanem egy egész parlamenti ciklusra. És ha a választópolgár fordult egyet, akkor ő tartozik utána fordulni – és nem fordítva. Azt hiszem, ez az egyetlen lényeges követelmény, amit kívülről is szabad egy parlamentnek megüzenni, és ennél szelídebb üzenetet manapság keveset hall a magyar Országgyűlés.

Éppen ezért csak annyit szeretnénk megismételni és megerősíteni, hogy a parlament képviselőinek maguknak kell eldönteniük, hogyan végzik el az ország

stabilizálását. Elfogadják-e tőlünk azt a véleményt, amely szerint az destabilizálja az országot, aki stabilizálja a parlamentet, azt a szerkezetet, melyet egy felgyorsított történelmi ütem kikényszerített, de nem fejezett be. S ha nem hagyják befejezni, akkor egészen más erők, és nem mi jelentkezünk ennek a befejezésére.

* * *

Vigasz: "Az igazság megverve is nagyobb, mint a hazugság győztesen."

IMRE POZSGAY

THIS WAS NOT NEEDED...!

(A holiday - a document)

(Summary)

The author's recent study is an abridged and edited version of the speech which was given at the statutory meeting of the Alliance of National Democrats in May 17, 1991. Before it, the text had existed as a manuscript. This article is the first official publication.

According to the author, the biggest contraversion of the Hungarian political transformation was that the people could vote and decided on the change of the political regime in 1990, but could not decide on the contents and substance of the new regime. The new regime has left numerous questioned issues without proper answer and these questions channelled into the political parties sphere and into the world of political struggles, although some of these issues required a general and historical public resolution. Many cases, which required consensual decisions as a prerequisite of the constitutional state and parliamentary pluralism, have been shifted into the sphere of politics and parliamentary struggles.

The author, first of all among the other consensual matters, emphasizes the question of constitutionalisation. Only in that case could the constitution be a reliable and efficient norm, if it is based on the common assent of the entire society. However, for the sake of enact basic human rights will be necessary to restrict certain dimension of freedom. Consequently, one has to be restrict the freedom of those persons who intend to find other solutions out of the existing political regime, constitution in force and consensual issues. This kind of significant constitutional intervention into the human freedom requires a public participation and approval, in the other word consensus, and can't be implemented by a simple legislative action of the Parliament.

The democracy is not a simple parliamentary club and its institutional forms can't be restricted to the activity of the Parliament.

The other consensual issue is the national wealth. The contents of this issue is, how to deal with the former state owned properties.

A similar dilemma is the issue of educational system and public education. In many respects the Hungarian public education and higher education requires correction and development. The school system, as a single institution of chance equaliser, has to be kept under the public control.

Finally, the order and national commitment of international relations and foreign policy also belong to the scope of the above mentioned issues. The author reminds that in a small country, like Hungary, the best foreign affairs policy is the one which organically based on a succesful home affairs policy and which has a serious responsibility for the nation, in order to use the bitterly regained sovereignty and define its solid future perspective in the scope of international relations.

The new movement (Alliance of National Democrats) has to play an intensive role in the establishment of corporate system. During the previous regime the society had been atomised and lost its sense of solidarity. The newly emerged society is interested in the creation of a strong corporate system within the sphere of employment, between the employer and employees, furthermore between the capital and labour, which will be able to settle disputes in advance with consensus, in other word, this system is a preventive type conciliation.

Finally, he deals with the responsibility of the members of the Parliament for their electors, and then he points out: "The defeated justice is still more glorious than the victorious lie."